

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ
КАФЕДРА ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

П.Я. ХОМИН

Опорний конспект
за предметом
“Нормативно-правове забезпечення облікової
політики у бюджетних установах”

ТЕРНОПІЛЬ – 2006

Вступ

Створення цілісної системи обліку передбачає активне застосування облікової політики підприємства.

Облікова політика підприємства це, по суті, конкретизований кодекс правил, прийомів та процедур ведення бухгалтерського обліку, складання і подання всіх видів звітності (а не тільки фінансової, як це можна тлумачити за назвою вищезгаданого Закону), бо навіть у ньому це непрямо констатується: “Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку “ (3-4, ст .4), який забезпечує дотримання єдиної методики відображення господарських операцій підприємства упродовж тривалого періоду із дотриманням основних методологічних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності й інших видів звітності, а саме:

- обачності;
- повного висвітлення;
- автономності;
- послідовності;
- безперервності;
- нарахування і відповідності доходів і витрат;
- превалювання сутності над формою;
- історичної і фактичної собівартості;
- єдиного грошового вимірника;
- періодичності

Отже, визначення облікової політики підприємства вимагає досконалого оволодіння як загальнометодологічними нормативно-правовими документами, котрі регулюють організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні, так і опанування специфічних технологічних особливостей діяльності конкретного підприємства, для якого розробляється облікова політика. Лише на основі поєднання зазначених основних методологічних вимог з конкретизованою методикою відображення господарських операцій на підприємстві, яка повною

мірою пристосована до специфіки його діяльності, можна сподіватися на розробку тут обґрунтованої облікової політики. Для цього необхідне ретельне вивчення практично всіх дисциплін за робочим навчальним планом спеціальності “Облік і аудит”, використання практичних матеріалів, здобутих студентами під час проходження практики на підприємствах.

Певною мірою засвоєння сутності облікової політики підприємства сприятиме пропонований навчальний посібник, в якому узагальнено творчий доробок авторів, котрі досліджували ті чи інші її аспекти застосування на підприємствах України та зарубіжних країн та викладено результати власного опрацювання нормативно-правових документів, які регулюють облікову політику в Україні.

1. Суть та зміст облікової політики держави, підприємства

Політика обліку - це сфера нормалізації обліку через певні правила, стандарти, методологічні норми з метою визначення загальних і докладних принципів функціонування обліку в даній країні або на міжнародному рівні на певний період.

Розмежування понять теорії і практики обліку має принципове значення для практичного розуміння політики обліку.

Теорія обліку є не лише наднаціональною, так як має за мету розробити загальні методи ведення обліку, але й надчасовою, адже елементи методу бухгалтерського обліку не зазнають змін, їх лише доповнюють в частині зміни організації та форми ведення обліку. Подвійність, наприклад, є законом подвійного запису в усьому світі і жодним змінам не підлягає.

В той же час політика обліку має і національний характер та відображає особливості ведення обліку кожного окремого господарюючого суб'єкта.

Враховуючи те, що багато держав використовують виключно власну політику бухгалтерського обліку або частково використовують міжнародну політику бухгалтерського обліку, на рис. 1 представлено її відповідну класифікацію.

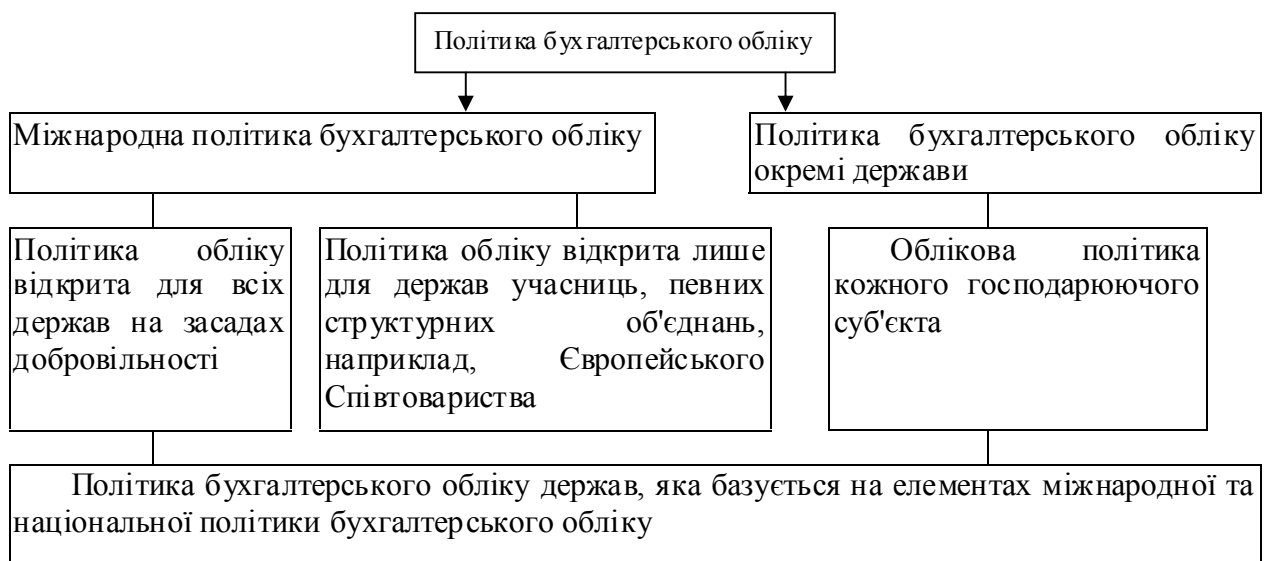


Рис. 1. Класифікація політики бухгалтерського обліку за територіальним критерієм

Політику бухгалтерського обліку слід розуміти як сферу діяльності державних органів (наприклад, Управління методології бухгалтерського обліку Міністерства фінансів України) або інститутів, утворених через державні та міжнародні об'єднання бухгалтерів і спрямовану на нормалізацію або стандартизацію бухгалтерського обліку. Політика обліку впливає з рівня значення норм у правовому регулюванні технології ведення бухгалтерського обліку, які здобули перевагу над звичайними традиційними способами організації та ведення обліку.

Політику бухгалтерського обліку називають ще сферою діяльності нормалізації, яка знаходиться між практикою і теорією бухгалтерського обліку. Сформульована в такий спосіб сфера політики бухгалтерського обліку має загальний характер і не охоплює всієї облікової політики.

Міжнародний стандарт фінансової звітності „Подання фінансової звітності” передбачає, що політика бухгалтерського обліку охоплює принципи, правила, методи, умовні узгодження, процедури, прийняті керівниками підприємств та опрацьовані й відображені в фінансовій звітності. Вибір і пристосування одного з них, як найбільш ефективного для фінансового, стану підприємства та профілю підприємницької діяльності, належить до компетенції керівництва підприємства.

Так як облікова політика обов'язково за чинним законодавством повинна розкриватися у складі фінансової звітності, вона повинна розроблятися кожним підприємством, що зареєстроване у встановленому законодавством порядку.

Формування ринкової економіки, існування різних форм власності, розширення міжнародних економічних зв'язків українських підприємців та наявність права вибору і його реалізації зумовлюють впровадження в організацію бухгалтерського обліку облікової політики, яку підприємство визначає самостійно.

Ступінь свободи підприємства у формуванні облікової політики обмежений державною регламентацією бухгалтерського обліку, яка визначена переліком методик і облікових процедур, серед яких однак припустимі альтернативні

варіанти. Він визначається можливістю вибору конкретних способів оцінки, калькуляції, переліку бухгалтерських рахунків тощо.

Іноді нормативні документи взагалі не містять конкретних рекомендацій щодо правил обліку окремих фактів господарського життя. Якщо система не встановлює спосіб ведення бухгалтерського обліку з конкретного питання, то при формуванні облікової політики підприємство самостійно розробляє відповідний спосіб, виходячи з діючих положень.

В Законі України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”, що прийнятий Верховною Радою України 16 липня 1999 року, №996-XIV (змінами і доповненнями) та у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” записано: „облікова політика – сукупність принципів, методів, процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності” [23;59]. Ми вважаємо, що таке визначення „облікової політики” не є точним і повним, адже тут нічого не сказано про способи організації й форми бухгалтерського обліку, а також про наказ, який має визначити облікову політику підприємства.

Завідувач кафедри обліку і аудиту Київського Національного університету ім. Т.Г. Шевченка, доктор економічних наук, професор В.Г. Швець відзначає: „Облікову політику можна розглядати, з одного боку, як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких здійснюється керівництво бухгалтерським обліком в Україні в особі уповноважених на те законодавчих та виконавчих органів влади, з іншого – як сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил і особливостей господарської діяльності” [88, с. 290].

На думку завідувача кафедри обліку і аудиту Житомирського інженерно-технічного університету, доктора економічних наук, професора Ф.Ф. Бутинця „облікова політика – це система способів і прийомів організації та ведення обліку на конкретному підприємстві, закріплена відповідним внутрішнім нормативним актом на невизначений термін” [11, с. 120].

Кандидат економічних наук Н. Пилипів наголошує на тому, що „явище „облікова політика” є одним з прикладів реалізації принципу „управління щодо відхилень”. Усе це справедливо і діє для всіх підприємств, тому в наказі з облікової політики необхідно включати тільки ті питання, рішення яких варіантне відповідно до нормативних документів ...” [57, с. 161].

Дещо відмінне від інших вчених-економістів тлумачення облікової політики підприємства дає кандидат економічних наук, професор В.А. Дерій. Він вважає, що „облікова політика підприємства – це, надане йому державою право вибору певних методик, форм й техніки ведення бухгалтерського обліку та їх офіційне затвердження наказом керівника підприємства на основі чинних нормативно-правових актів України і специфіки його діяльності” [20, с. 10].

Отже, проаналізувавши і співставивши різні визначення „облікової політики” ми пропонуємо таке визначення: „Облікова політика – це сукупність принципів, методів, процедур, способів організацій форм бухгалтерського обліку, що добровільно вибрані та використовуються і підприємстві на основі офіційно затвердженого наказу керівника підприємства про облікову політику протягом невизначеного терміну”.

„В наші дні імідж бухгалтера – це імідж освіченої, компетентної людини, зі спеціальністю, що відповідає вимогам суспільства, - зазначив доктор економічних наук, професор Ф.Ф. Бутинець. – Сучасний бухгалтер – це комунікабельний, здатний до продуктивного ділового спілкування спеціаліст, який розбирається в питаннях, що більшості людей здається „китайською грамотою”, чимось недоступним і недосяжним” [8, с. 597].

Доцент кафедри обліку і аудиту Хмельницького інституту бізнесу В.П. Баран підкреслює, що „обліковим підрозділом на підприємстві є спеціальна управлінська служба – бухгалтерія. Вона пов’язана з усіма службами, відділами і виробничими підрозділами підприємства і одержує від них необхідні для обліку і контролю документи та надає їм інформацію про результати роботи” [12, с. 17].

Цікавим у наведеній нами цитаті є те, що бухгалтерія розглядається як спеціальна управлінська служба. З цим важко не погодитись.

Отже, облікова політика підприємства - це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, але й вибір методики обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя в обліку (залежно від поставлених цілей). Іншими словами, облікову політику в широкому розумінні можна визначити як управління обліком, а у вузькому - як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку).

Іншими словами облікову політику в широкому розумінні можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку).

Політика - це активна форма діяльності суб'єктів щодо реалізації власного інтересу в конкурентному середовищі. Формування облікової політики залежить від інтересів різних груп користувачів облікової інформації.

Облікова політика охоплює принципи, методи способи та процедури, прийняті на даному підприємстві для складання та подання фінансових звітів. Сутність кожної із складових облікової політики полягає в наступному.

Принципи - це основні, базові положення цієї політики, те, на основі чого будується політика.

Методи - це способи вирішення конкретних завдань, які постають перед підприємством при веденні бухгалтерського обліку.

Як система прийомів практичного освоєння дійсності, метод бухгалтерського обліку полягає в первинному спостереженні (документування і інвентаризація), вартісному вимірі (оцінка і калькулювання), поточному групуванні (рахунки і подвійний запис), підсумковому узагальненні (баланс і звітність).

На практиці перераховані прийоми можуть бути реалізовані по-різному-залежно від реальної економічної ситуації, умов діяльності конкретної господарської організації, ступеню усвідомлення своїх особливостей (в

порівнянні із загальною моделлю), цілей і завдань управління, рівня розуміння персоналом підприємства процесу управління тощо.

Формування облікової політики полягає в тому, що з усієї сукупності способів реалізації названих прийомів обираються придатні на даний момент за конкретних умов. Обрані способи ведення бухгалтерського обліку повинні забезпечувати обліковий процес, в результаті якого формується повна і достовірна картина майнового і фінансового стану підприємства.

До способів ведення бухгалтерського обліку належать способи групування та оцінки фактів господарської діяльності, відшкодування вартості майна, що амортизується, організація документообігу, інвентаризації, способи застосування рахунків бухгалтерського обліку, системи реєстрів бухгалтерського обліку, обробки інформації та інші відповідні способи та прийоми.

Процедура - встановлений порядок (технологія) ведення бухгалтерського обліку.

Безпосередню участь при формуванні облікової політики, а також відповідальність за її формування, як правило, беруть на себе директор і головний бухгалтер. Інженерно-технічна, планово-економічна та інші служби підприємства, відповідальні за планування таких важливих показників, як собівартість виробленої і реалізованої продукції, класифікації витрат, амортизації тощо, розробляють і вносять свої пропозиції з питань формування облікової політики.

З обліковою політикою підприємства повинні бути ознайомлені:

- ✓ керівник підприємства, який несе відповідальність за її формування;
- ✓ бухгалтер підприємства, за участю якого можна грамотно та всебічно обґрунтувати зміст облікової політики;
- ✓ аудитор, оскільки облікова політика є одним з об'єктів дослідження, з вивчення яких розпочинається процес аудиторської перевірки;
- ✓ податковий інспектор, адже від багатьох принципів облікової політики залежить порядок формування того чи іншого об'єкту оподаткування.

При формуванні облікової, політики передбачається майнова відокремленість і безперервність діяльності підприємства, послідовність застосування облікової а також тимчасова визначеність фактів господарської діяльності.

Облікова політика повинна відповідати вимогам повноти, обачності, принципам превалювання сутності над формою, послідовності, безперервності, періодичності та іншим принципам, передбаченим Законом України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”.

Крім зазначених способів формування облікової політики, власник або керівник (уповноважений власником) може створити, якщо це доцільно, спеціальну комісію по розробці облікової політики.

До її функцій має входити:

- ✓ аналіз господарської ситуації і законодавства;
- ✓ відслідковування змін в системі бухгалтерських стандартів;
- ✓ аналіз нових способів ведення обліку з точки зору їх придатності для використання на підприємстві;
- ✓ надання пропозицій про встановлення або зміни облікової політики;
- ✓ підготовка відповідних розпорядчих документів;
- ✓ аналіз виконання обраної облікової політики.

До складу комісії повинні входити спеціалісти не лише бухгалтерської служби, але й інших функціональних підрозділів і служб, в тому числі фінансової, юридичної, відділу внутрішнього аудиту тощо. В разі необхідності можна залучати до розробки облікової політики спеціалізовану організацію (аудиторську, бухгалтерську) або незалежних експертів.

Велике значення для оформлення облікової політики мають проектні матеріали з організації бухгалтерського обліку, серед яких - графіки документообігу, план організації бухгалтерського обліку, робочі проекти автоматизованого ведення обліку, посадові інструкції тощо. Мета їх видання - оформити порядок застосування тих чи інших способів ведення обліку, обраних

підприємством; визначити, як технічно повинні використовуватися різні елементи облікової політики.

Наказ про облікову політику є одним з перших документів, які використовуються податковою інспекцією, аудиторськими фірмами та іншими відповідними службами при перевірці діяльності підприємства.

Положення облікової політики фіксуються в наказі керівника підприємства, що передбачає наступні розділи:

Преамбула (загальні відомості)

1. Організація роботи бухгалтерської служби.
2. Методика бухгалтерського обліку.
3. Організаційно-технічні аспекти організації обліку.

Преамбула. Враховуючи те, що фінансова звітність складається для певного кола користувачів і повинна бути зрозумілою для нього, вона повинна містити вичерпні відомості про підприємство. У зв'язку з цим до наказу про облікову політику підприємства повинна бути включена наступна інформація:

- ✓ назва, організаційно-правова форма і місцезнаходження підприємства; короткий опис основної діяльності підприємства;
- ✓ назва органу управління, у віданні якого знаходиться підприємство чи назва його материнської компанії;
- ✓ середня чисельність персоналу протягом звітного періоду тощо.

Перший розділ присвячений питанню регламентації порядку організації роботи облікового апарату: вказується форма організації бухгалтерського обліку, права та обов'язки головного бухгалтера, взаємодія з іншими підрозділами тощо.

В другому розділі наказу „Методика бухгалтерського обліку” визначаються способи ведення бухгалтерського обліку, які суттєво впливають на оцінку і прийняття, рішень користувачами бухгалтерської звітності.

До них відносять:

- ✓ оцінку запасів, товарів, незавершеного виробництва і готової продукції;

- ✓ методи амортизації основних засобів;
- ✓ методи амортизації нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів;
- ✓ визнання доходів та витрат від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг;
- ✓ варіанти ведення обліку витрат виробництва;
- ✓ інші способи, що відповідають вимогам суттєвості.

Третій розділ наказу присвячується організаційно-технічним питанням бухгалтерського обліку.

В ньому визначаються:

- ✓ форма ведення бухгалтерського обліку;
- ✓ розробка та затвердження робочого плану рахунків;
- ✓ розробка систем і форм управлінського (внутрішньогосподарського) обліку, звітності і контролю;
- ✓ затвердження правил документообігу і технології обробки облікової інформації та реєстрів аналітичного обліку; .
- ✓ кількість і дати проведення інвентаризацій тощо.

Відповідно до принципу послідовності підприємство повинно постійно (з року в рік) застосовувати обрану облікову політику.

Дотримуватись єдиної облікової політики мають і групи об'єднаних підприємств, а також ті підприємства, які складають консолідовану фінансову звітність.

Якщо неможливо застосувати єдину облікову політику, складаючи консолідовану фінансову звітність, це розкривають у Примітках до консолідованої фінансової звітності, що зумовлено необхідністю порівнювати фінансову звітність підприємства для оцінки його фінансового стану, перспектив розвитку та результатів діяльності за певний період. У зв'язку з цим доцільно й для кожного звітного періоду дотримуватись єдиної облікової політики.

Способи ведення бухгалтерського обліку, обрані підприємством при формуванні облікової політики, застосовуються з 1-го січня нового року всіма структурними підрозділами (включаючи виділені на окремий баланс) незалежно від місця їх розташування.

Оскільки способи ведення бухгалтерського обліку, обрані підприємством, повинні застосовуватися з 1-го січня, то документація, якою оформлюються зміни в обліковій політиці, повинна підготовлюватися і затверджуватися до цієї дати. Цю роботу доцільно проводити в четвертому кварталі паралельно з підготовкою до складання річного бухгалтерського звіту. В той же час доцільно готувати відповідний розділ приміток до річної фінансової звітності з поясненням облікової політики, прийнятої у звітному році.

Новостворене підприємство оформляє обрану облікову політику до першої публікації бухгалтерської звітності, але не пізніше 90 днів з дня набуття прав юридичної особи (державної реєстрації). Прийнята новоствореним підприємством облікова політика вважається дійсною з дня набуття прав юридичної особи (державної реєстрації).

Підприємство повинно забезпечити незмінність облікової політики протягом всієї господарської діяльності. Зміна облікової політики підприємства може відбуватись у передбачених законодавством випадках.

Змінюється, якщо:

- змінюються статутні умови
- змінюються вимоги органу, який підтверджує П(С)БО
- нові положення облікової політики забезпечують достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності.

Не змінюються якщо:

- відбуваються події та операції, які відрізняються за змістом від попередніх подій та операцій;
- відбуваються події та операції, які не відбувалися раніше.

Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита в Примітках до фінансової звітності.

Відображення у фінансовій звітності впливу зміни облікової політики на події та операції минулих періодів здійснюється шляхом:

- коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року;
- повторного надання порівняльної інформації щодо попередніх звітних періодів.

В Німеччині зміни в обліковій політиці, що впливають на поточний дохід, повинні бути юридичне узгоджені з Комерційним кодексом. В Бельгії, Італії та Іспанії прийнята інша практика: всі коригування повинні проходити через рахунок прибутків і збитків за минулий звітний період. Причому облікова практика в цих країнах визнає лише збитки від скоригованих подій, але не доходи. У Франції, наприклад, всі зміни повинні проходити через рахунок Прибутків і збитків за минулий звітний період. Якщо зміни викликані вдосконаленням облікової системи, то всі коригування повинні відноситись до Резервів. Всі події, які не підлягають коригуванню, відповідно до основоположного принципу „діючого підприємства”, повинні бути детально проаналізовані в окремому документі - управлінському звіті. В Росії зміни в обліковій політиці повинні бути пояснені в річній бухгалтерській звітності (пояснювальній записці). Всі виправлення облікових даних як поточного, так і минулого року (після їх затвердження) відображаються у звітності, складеній за звітний період, в якому були виявлені викривлення.

Облікова політика застосовується щодо подій та операцій з моменту їх виникнення, за винятком окремих випадків. Окремими вважаються випадки, коли суму коригування нерозподіленого прибутку на початок звітного року неможливо визначити достовірно. Тоді облікова політика поширюється лише на події, які відбуваються після дати зміни облікової політики.

При здійсненні контролю за діяльністю підприємства, особлива увага звертається на послідовність відображення зміни облікової політики в практиці його роботи.

Для цього простежується:

1) правильність визначення суми коригування залишку на початок звітнього року внаслідок зміни облікової політики;

2) достовірність перерахунку показників Звіту про власний капітал за попередній звітний період (сума чистого прибутку попереднього періоду перераховується з урахуванням зміни облікової політики. Для цього потрібно:

- внести суми коригування до Звіту про власний капітал за звітний рік;
- здійснити розрахунок показників Звіту про власний капітал з урахуванням скоригованого залишку нерозподіленого прибутку на початок звітнього періоду. Залишок нерозподіленого прибутку на кінець попереднього року дорівнюватиме скоригованому залишку на початок поточного року);

3) правильність перерахунку показників Звіту про фінансові результати за попередні звітні періоди (за поточний період коригування не здійснюється);

4) повнота відображення змісту та причини зміни облікової політики у Примітках до фінансової звітності.

Розкриття змін, внесених в облікову політику організації у звітному році, має велике значення для користувачів бухгалтерської звітності, завдяки чому можна скласти уявлення про те, під дією яких обставин формувався фінансовий стан підприємства, чи не пов'язане покращення (погіршення) тих чи інших показників його діяльності з корективами методики розрахунку цих показників.

Таким чином, ми вважаємо, що облікова політика – це сукупність принципів, методів, процедур, способів організації й форм бухгалтерського обліку, що добровільно вибрані та використовуються в підприємстві на основі офіційно затвердженого наказу керівника підприємства про облікову політику протягом невизначеного терміну. Облікову політику в широкому розумінні можна визначити як управління обліком, а у вузькому - як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку).

2. Міжнародний досвід формування облікової політики підприємства

В процесі переходу від планових до ринкових методів управління бухгалтерський облік в Україні, як інформаційна система управління зазнав певних змін і ще потребує суттєвих напрацювань. Це вимагає уважного вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері, адже успішна інтеграція України у загальноєвропейський та світовий ринки неможлива без використання вже розроблених і узгоджених стандартів інформаційного забезпечення господарської діяльності, зрозумілих нашим партнерам у зовнішньоекономічній співпраці.

Важливо відзначити, що наслідки зволікання з вирішенням проблем переходу до загальноприйнятих принципів і стандартів бухгалтерського обліку досить суттєво відчувають спільні підприємства, іноземний інвестор яких законно вимагає подання даних бухгалтерського обліку у прийнятному для нього вигляді.

Отже, постійна діяльність змушує практиків займатись вивченням міжнародного досвіду з бухгалтерського обліку, проблемами наближення української системи обліку до західної.

В різних країнах світу облікова політика регулюється неоднаково. Наприклад, у Великобританії і Нідерландах встановлення облікової політики в меншій мірі структуризовано і не настільки деталізовано, як наприклад у США. З іншого боку, в багатьох інших європейських країнах має місце тенденція до уніфікації бухгалтерського обліку, що обумовлює його більшу структуризованість.

Розвиток економічної інтеграції європейських держав сприяє прискоренню процесу гармонізації бухгалтерського обліку.

Ще значніші відмінності виявляються в поглядах на цілі звітності. Вихідну позицію про корисність звітних даних для інвесторів, кредиторів та інших користувачів займає англосаксонська традиція. Зокрема, у США та Великобританії „з'явилась практика надання управлінським персоналом фінансових звітів акціонерам для контролю за ефективним використанням

ресурсів. Саме ця обставина зумовила направленість фінансової звітності на задоволення інформаційних потреб інвесторів та кредиторів” [5, с. 51].

На нашу думку, безліч альтернативних систем бухгалтерського обліку, існуючих як усередині однієї країни, так і в різних країнах в цілому, показує, що одного оптимального рішення задачі формування облікової політики не існує. Відсутність такого рішення є наслідком технічних і політичних складностей, супроводжуваних формування облікових стандартів. У світовій практиці можна виділити три основні системи регулювання облікової політики:

державою, державними органами або самими фірмами.

Усі зміни облікової політики повинні мати економічні наслідки. Позитивні наслідки включають упорядкування інформації, доступної інвесторам та іншим користувачам, з метою економічного обґрунтування рішень і скорочення витрат для користувачів, пов'язаних з одержанням інформації.

Користувачі інформації, що представлена фінансовою звітністю, як стверджує кандидат економічних наук, доцент МДУ ім. М.В. Ломоносова О.В. Соловйова, поділяються на дві групи: безпосередньо зацікавлені і опосередковано зацікавлені. „До першої групи відносяться власники засобів підприємства, кредитори та постачальники, потенційні акціонери, менеджери, податкові органи, службові компанії, покупці, до другої – консультанти з фінансових питань, біржі цінних паперів, юристи, регулюючі органи, статистичні органи, преса, екологічні організації і т.д.” [80, с. 11].

Облікова політика впливає на багатьох користувачів фінансової звітності. Однак економічні наслідки виникають не відразу, а їх значення може чинити вплив упродовж довгого періоду часу.

У зв'язку з тим, що на формування міжнародних стандартів обліку великий вплив має облік США, важливим є ознайомлення із їх концепцією обліку, на яку орієнтуються усі країни СНД.

Концептуальні основи бухгалтерського обліку США розроблені Радою зі стандартів бухгалтерського обліку (FASB) і представлені у вигляді шести

Положень бухгалтерського обліку (SFAC). Тому доцільно детальніше ознайомитись із ними.

SFAC 1 „Мета фінансової звітності господарських одиниць”. Дане положення розкриває загальні питання фінансової звітності і визначає основну мету її складання, яка полягає в задоволенні потреб користувачів облікової інформації про економічний стан і досягнуті результати підприємства. Після визначення основної мети і завдань, які стоять перед фінансовою звітністю, дане положення виділяє критерії, яким повинна відповідати інформація бухгалтерського обліку.

SFAC 2 „Якісні характеристики облікової інформації”. Дане положення розкриває критерії, яким повинна відповідати інформація, що міститься у фінансовій звітності; розглядає межі, в яких інформація є корисною для користувача. Усі якості інформації групуються залежно від корисності для користувача, поділяються на первинні і вторинні.

Первинними характеристиками облікової інформації вважають адекватність і надійність. При цьому під адекватністю розуміють таку інформацію, яка є основою для оцінки майбутніх перспектив діяльності підприємства. Виходячи з цього, в якості одиничних елементів адекватності, які формують цінність облікової інформації виступають:

- своєчасність (відображення реального стану справ на підприємстві);
- зворотній зв'язок (підтвердження чи коригування раніше сформованих прогнозів, що дає можливість користувачеві оцінити, наскільки правильними були його дані щодо перспектив діяльності підприємства).

Бухгалтерська інформація визнається надійною, якщо вона об'єктивна і правильно відображає процеси фінансово-господарської діяльності підприємства. Основними характеристиками надійності інформації є наступні:

- точність, адже бухгалтерська інформація повинна відображати економічне значення господарських операцій, а не їх формальне чи правове трактування;
- нейтральність, тобто відсутність непередбачених законодавством дій.

Вторинними якісними характеристиками облікової інформації є співставність і постійність. Співставність означає можливість порівнювати звітні дані, що відображаються у фінансовій звітності (з аналогічними даними іншого підприємства, з середніми значеннями по галузі, з даними інших країн, або ж інформацією самого підприємства за інший звітний період). Постійність передбачає використання одних і тих же методів формування облікової інформації упродовж декількох звітних періодів.

SFAC 3 „Елементи фінансової звітності господарських одиниць”. На даний час його замінено положенням SFAC 6 „Елементи фінансової звітності”. Згідно із ним основними елементами фінансової звітності є:

- активи (ресурси підприємства, які повинні принести економічну вигоду в майбутньому);
- зобов'язання (постійні витрати економічних вигод у майбутньому;
- зобов'язання виникають на основі договорів, законів, при використанні фінансових інструментів, та існують до тих пір, поки вони не будуть погашені підприємством чи не виникнуть події, що їх ліквідують);
- власний капітал (величина, на яку активи перевищують зобов'язання);
- доходи (збільшення активів, врегулювання зобов'язань чи співвідношення того чи іншого, доходи відображаються у звітному періоді);
- витрати (зменшення активів, збільшення зобов'язань, чи співвідношення того й іншого у зв'язку з виробництвом і реалізацією продукції, робіт, послуг в умовах основної діяльності, відображаються у звітному періоді);
- збитки (зменшення капіталу власників підприємства у результаті господарських операцій, не пов'язаних з основною діяльністю);
- сукупний дохід (зміна чистих активів у результаті господарських операцій за звітний період).

SFAC 4 „Завдання фінансової звітності некомерційних організацій”. Дане положення дає характеристику організацій, для яких одержання прибутку не є основною метою; розкриває специфіку звітності, що складається даними

організаціями і характеризує користувачів даної звітності. Це концептуальне положення бухгалтерського обліку має дуже обмежене міжнародне розповсюдження, оскільки характеризує національну специфіку ведення обліку некомерційними організаціями США.

SFAC 5 „Визначення і вимірювання показників фінансової звітності господарських одиниць”. Це положення визначає основні критерії визначення облікової інформації, необхідної для складання фінансової звітності. Операції класифікуються на ті, що призводять до збільшення чи зменшення активів, зобов’язань, доходів, витрат США. Відповідно до загальноприйнятої практики деякі зміни в активах і зобов’язаннях визнаються у момент їх виникнення, інші — не визнаються до моменту надходження достатньої інформації про результати попередніх змін. Встановлені критерії визнання змін, що відбулися, допомагають визначити, коли і як відобразити їх у звітності. Ці критерії впливають із якісних характеристик інформації, що надається користувачам бухгалтерської звітності, і включають:

- визначення показників — дані про господарські операції повинні відповідати визначенню елемента фінансової звітності;
- вимірювання даних — господарські операції повинні бути визначені з високим рівнем надійності і достовірності. В бухгалтерському обліку використовуються різні показники (натуральні, грошові). Грошовий вимірник є основним, тому що дає можливість одержати зведені дані. Проте грошовий вимірник нестабільний у часі, а багато прогнозів базуються на порівнянні звітних даних у часі. Нестабільність грошового вимірника означає, що облікові дані повинні бути приведені у відповідність з діючою грошовою оцінкою, тобто необхідне періодичне внесення змін в ціни, за якими в різні періоди часу обліковувався об’єкт;
- корисність даних обліку для користувача, що приймає рішення.

Україна разом з іншими країнами СНД бере участь у створенні інформаційної мережі для країн СНД з метою забезпечення успішного їх

переходу від колишньої системи бухгалтерського обліку до загальноприйнятих у світовій практиці стандартів і принципів.

Особливо важливе значення має висвітлення відмінностей між податковою і фінансовою звітністю на Заході та рекомендацій західних фахівців з цього приводу. Адже облік в Україні повністю орієнтований на потреби податкового законодавства і, фактично, поки що ігнорує нові групи користувачів фінансової звітності, які з'явилися з переходом до ринкової економіки. Згідно з цим найбільш привабливим для України є досвід Німеччини, де практично не існує різниці між правилами оцінки, які використовуються для фінансової звітності третіми сторонами і для податкових цілей. Наприклад, подання державою пільг з оподаткування через дозвіл прискореного списання основних засобів співвідноситься з відстроченням реалізації права власників на отримання дивідендів. Проте, слід звернути увагу на особливості економічної ситуації в країні, де власники є одночасно менеджерами компанії і мають вільний доступ до облікової інформації.

Створюючи шляхом приватизації в Україні підприємства, акціонерні компанії, де менеджер буде відокремлений від власника, потрібно насамперед врахувати інтереси акціонерів. У цьому випадку можливе використання досвіду Франції: застосування обов'язкових правил для ув'язки річної звітності окремих підприємств з податковим законодавством.

У західних країнах податкове законодавство надає підприємствам ряд можливостей для проведення гнучкої політики оцінки товарних запасів, амортизації основних засобів в умовах спаду ділової активності, інфляції, конкуренції. Можливості українських підприємств у здійсненні власної облікової політики поки що обмежені.

Отже, уникнути подальших змін у обліку України не вдасться. І відомий аргумент про проблему перенавчання практичних працівників і витрати необхідні для цього, вже зараз може бути значною мірою пристосований і спростований фактичною необхідністю здійснення обліку, подання звітності для іноземних партнерів за вимогами, що діють у інших країнах.

Інтенсифікація ринкового механізму в Польщі призвела до розширення самостійності державних підприємств, реформ у галузі комунальної власності та місцевих органів державної влади. Одночасно відбувалась адаптація бухгалтерського обліку до цих змін, підсумки якої знайшли своє відображення у Законі про бухгалтерський облік у Польщі ще у 1994р.

В основу Закону покладено принципи об'єктивності, собівартості, нарахування, послідовності, узгодження, повного розкриття, консерватизму, суттєвості, єдності, порівняння. Проте, передбачений різний підхід до деяких принципів та їх застосування у приватному та державному секторах економіки. Інші користувачі фінансової інформації державних підприємств, крім самої держави, залишилися поза увагою. Звітність підприємств державного сектора, як виняток, регламентується Міністерством фінансів.

Досвід Польщі та інших країн, що вирішують схожі проблеми, дуже цінний в системі введення в нормативно-правову базу бухгалтерського обліку Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”. Слід зазначити, що даний Закон вигідно відрізняється у першу чергу введенням єдиних принципів обліку незалежно від форм власності і видів діяльності [23].

Розглянувши ряд прикладів, варто відзначити, що Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку є основою, тому необхідно постійно оновлювати принципи і нормативні акти України відповідно із ними. У зв'язку із введенням національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку на основі міжнародного досвіду, у всіх бухгалтерів з'явилась практично необмежена кількість роботи. Проте, необхідним є створення раціональної системи обліку, її постійне коригування, інакше національні стандарти бухгалтерського обліку все менше і менше відповідатимуть міжнародним.

Отже, в умовах глобалізації світової економіки, вітчизняні вчені-економісти та бухгалтери практики зобов'язані ґрунтовно вивчити міжнародний досвід формування облікової політики підприємства і критично його оцінювати. Досвід останніх років в Україні та країнах СНД засвідчує, що

невміле використання досвіду зарубіжних країн в теорії та практиці обліку призводить до значних виражених у десятках мільйонів умовних одиниць.

3. Нормативно-правове забезпечення облікової політики в підприємстві

Реформування економічних відносин, впровадження ринкових механізмів, різні форми власності потребували внесення змін у національну систему бухгалтерського обліку та звітності як необхідної умови отримання достовірної інформації для прийняття обґрунтованих рішень, вибору надійних господарських партнерів і запобігання підвищеного ризику діяльності.

Кабінет Міністрів України затвердив у 1998р. Програму реформування бухгалтерського обліку в Україні, яка передбачала зміни в системі бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання, що спиралися б на застосування міжнародних стандартів фінансової звітності.

Підготовка Програми реформування бухгалтерського обліку була обґрунтована положення про необхідність адаптації міжнародного досвіду до конкретного економіко-правового середовища, тобто вказівки щодо регулювання бухгалтерського обліку повинні формуватися, орієнтуючись на його традиції в Україні і міжнародні стандарти, щоб взагалі бути синхронними або не мати принципових розбіжностей з міжнародними стандартами.

Головним завданням формування бухгалтерського обліку згідно з програмою є приведення національної системи бухгалтерського обліку і звітності у відповідність до реалій ринкової економіки та міжнародних стандартів фінансової звітності. Крім того, необхідно було встановити з боку держави правила і процедури обробки інформації та складання фінансової звітності тільки для зовнішніх користувачів, а безпосередньо суб'єктам підприємництва дати змогу самостійно встановлювати межі та форми ведення обліку внутрішніх потреб управління, включаючи ведення в окремій системі рахунків і реєстрів обліку доходів, витрат, товарно-грошових потоків у потрібному самому підприємству аспекті деталізації та регламентації.

Програмою було передбачено такі напрямки реформування бухгалтерського обліку:

- на законодавчому рівні закріпити основні принципи ведення бухгалтерського обліку і параметри фінансової звітності. З цією метою передбачалося здійснення необхідної аргументації експертної, пояснювальної та іншої діяльності під час підготовки в комітетах Верховної Ради України поданого Кабінетом Міністрів України для прийняття законопроекту „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність”;
 - законодавчо встановити орган, уповноважений визначати основні напрямки побудови бухгалтерського обліку в країні тобто такий, що здійснює керівництво організацією єдиної системи обліку;
 - формування нормативної бази – положень (стандартів) з бухгалтерського обліку. Конкретна робота в цьому напрямі велася в рамках Методологічної ради бухгалтерського обліку Міністерства фінансів України;
 - розробка Плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкцій про його застосування, зорієнтованих на видачу інформації для фінансової та внутрішньовиробничої звітності, структура Плану дала б змогу забезпечити складання фінансової звітності;
 - врахування неминучих змін у Плані рахунків при розробці та затвердженні форм бухгалтерського обліку, в тому числі орієнтованих на застосування суб'єктами малого бізнесу. Передбачалося вдосконалити, переглянути і розробити форми первинної облікової документації та порядок їх застосування;
 - кадрове забезпечення з одночасними уточненнями кваліфікаційних характеристик і професійних вимог до фахівців бухгалтерського обліку.
- 16 липня 1999р. Верховною Радою України прийнято закон „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, який набув

чинності з 1 січня 2000р. З цієї дати також почалося застосування положень (стандартів) бухгалтерського обліку і Плану рахунків.

Потрібно зазначити, що головним нормативно-правовим документом у системі регулювання бухгалтерського обліку Закон назвав положення (стандарти) бухгалтерського обліку, мають затверджуватися Міністерством фінансів України. На сьогодні затверджено 25 положень (стандартів) бухгалтерського обліку та у такому статусі Примітки до річної фінансової звітності. Конкретика подвійного захисту на рахунок бухгалтерського обліку закріплена у статті 9 Закону, безпосередньо викладена в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку [35].

У статті 4 Закону перераховано основні принципи бухгалтерського обліку, які знайшли втілення у нормативно-методичній базі і застосуванні в практичній бухгалтерії.

Вперше безпосередньо Законом визначено обсяг річної фінансової звітності для суб'єктів підприємницької діяльності в складі Балансу, Звіту про фінансові результати, Звіту про рух власного капіталу, Приміток (додатку) до річного звіту. Квартальний звіт обмежено Балансом і Звітом про фінансові результати.

Скорочена за кількістю показників фінансова звітність суб'єктів малого підприємництва і представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, яка складається із Балансу і Звіту про фінансові результати.

Крім зведеної звітності, що складається і раніше, Закон передбачив складання материнськими підприємствами по дочірніх підприємствах консолідованої фінансової звітності. Порядок консолідації фінансової звітності материнських і дочірніх підприємств урегульовано Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку №20 „Консолідована фінансова звітність”.

Як підтвердилося часом, прийняття Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” відображає зростаючу потребу до цього інструменту інформаційного забезпечення, ефективного управління

підприємством і сприяє формуванню бухгалтерського обліку в інтересах усіх користувачів обліково-економічної інформації.

За змістом питань, які повинні бути охоплені положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, їх можна об'єднати у чотири групи [56,с. 15].

I група спрямована на врегулювання питань складання фінансової звітності.

II група орієнтована на врегулювання методики оцінки та бухгалтерського обліку майна і зобов'язань – основних засобів, нематеріальних активів, їх амортизації та оренди, товарно-матеріальних запасів, зобов'язань по кредитах, позиках, боргах постачальникам, дебіторів, тощо.

III група підпорядкована завданню регулювати облікові проценти з формування доходів, витрат і фінансових результатів.

IV група встановила правила обліку інвестицій, спільної діяльності, податку на прибуток, дивідендів, фінансових інструментів, впливу змін валютних курсів, інфляції, розкриття інформації про прибуток на акцію і операції з пов'язаними особами.

Важливим інструментом гармонізації національної системи бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами є План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій і Інструкція про його застосування [35;58].

Головна мета Плану рахунків – забезпечення інформацією, потрібною для спостереження діяльності підприємства, прийняття управлінських рішень та складання фінансової звітності. Структура нового Плану рахунків узгоджена із структурою Балансу і Звіту про фінансові результати, яка встановлена відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. План рахунків складається з систематичних рахунків, в яких близько 70 застосовуються у більшості галузей і видів економічної діяльності [58].

Для суб'єктів малого підприємства було затверджено окремим Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 скорочену структуру

фінансового звіту і скорочений План рахунків (25 рахунків). Для таких суб'єктів передбачено застосування системи обліку „затрати – випуск”.

Як передбачалося Програмою, були затверджені Методичні рекомендації з обліку витрат у таких галузях економіки як промисловість, енергетика, транспорт, зв'язок, сільське господарство, Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку і кваліфікаційні вимоги до фахівців бухгалтерського обліку.

Вже три річних фінансових звіти підприємства склали за системою нормативно-методичних документів, що спираються на застосування міжнародних стандартів фінансової звітності і в цілому з ними синхронізовані. Успішні кроки запровадження змінних правил бухгалтерського обліку забезпеченні відповідальним відношенням до цього важливого заходу інтеграції економіки України працівників обліково-економічних служб підприємств і організацій. Вони мобілізували себе і своїх колег на опанування оновленою нормативно-методичною базою, перегляд на свої підприємствах конкретних робочих документів, програмного забезпечення тощо. На це також було спрямовано видання Міністерством фінансів України та іншими урядовими органами необхідних методичних рекомендацій із застосування Плану рахунків, складання фінансової звітності, обліку витрат тощо.

Значну методично-розв'язальну роботу в період запровадження реформованої системи бухгалтерського обліку здійснили професійні об'єднання громадян і підприємців, спеціалізовані видання засобів масової інформації.

Разом із запровадженням реформованої системи бухгалтерського обліку підвищилася роль і місце обліково-економічної служби у забезпеченні ефективної фінансово-господарської діяльності, адже вміло виробляючи й застосовуючи елементи облікової політики на підприємстві, можна в конкретній кон'єктурно-господарській ситуації досягти більш прийнятих результатів. Це одночасно накладає на цих фахівців відповідність за вміло і правильне застосування положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Пройдені перші важливі етапи створення регламенту національної системи бухгалтерського обліку – розробки і прийняття пакету першочергових нормативно-методичних документів та їх практичне запровадження на підприємствах.

Аналіз розробників та звернення користувачів нормативно-методичної бази свідчать загалом про його вдалу конструкцію і адаптацію до конкретних традицій і умов, у тому числі до правового середовища в Україні, наприклад, запровадження конкретного формату звітності приміток до річної фінансової звітності, методів оцінки, ознак суттєвого впливу тощо. При підготовці та затвердженні в лютому 2002р. ПБО 22 „Вплив інфляції” було вже враховано те, що МСФЗ 15 „Інформація про вплив зміни цін” було відмінено Міжнародним комітетом.

Уже є, а також передбачається інші зміни до міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема щодо основних засобів, виключення виділення категорій надзвичайних витрат, оренди, які потрібно буде відобразити у відповідних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку.

Здійснення зазначених заходів розраховано на продовження роботи з вдосконалення системи бухгалтерського обліку та участь у них своїми пропозиціями науковців, керівників бухгалтерських і аудиторських служб.

Створення, вдосконалення та запровадження регламенту бухгалтерського обліку, що ґрунтується на міжнародних стандартах фінансової звітності, відповідає загальній світовій тенденції розвитку національних систем бухгалтерського обліку та є одним із кроків інтегрованого визнання у подальшому документів про освіту з цієї спеціальності.

Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, зокрема МСБО 1 „Розкриття облікової політики” визначено ті сфери, де можливі різні підходи до облікової політики підприємства. До них віднесено:

загальні положення: політика щодо консолідації; конвертування або переведення іноземних валют, ураховуючи відображення прибутків та збитків від курсової різниці; загальна політика оцінки (тобто історична собівартість,

загальна купівельна спроможність, відновлювальна вартість); події, що відбулися після дати балансу; оренда придбання на виплат або поетапні платежі та відповідні відсотки; податки; довгострокові контракти; привілеї; активи: дебіторська заборгованість; запаси (складські запаси і незавершене виробництво та відповідна собівартість реалізованої продукції); активи, що амортизуються, та амортизація; сільськогосподарські культури та корені; земля призначена для майбутнього використання, та відповідні витрати на її розробку; інвестиції: дочірні підприємства, асоційовані компанії та інші інвестиції; дослідження та розробки; патенти та товарні знаки; гудвіл;

зобов'язання та забезпечення: гарантії; контрактні зобов'язання та непередбачені події; витрати на пенсії та програми пенсійного забезпечення; виплати при звільненні з роботи та при скороченні штатів;

прибутки та збитки: методи визначення доходу, видатки на експлуатацію, ремонт та модернізацію; прибутки та збитки від реалізації майна; облік резервів, передбачених статутом, або інших, ураховуючи ті, що безпосередньо дебетуються та кредитуються на ринку, на яких відображаються прибутки.

Елементи облікової політики підприємства стосуються практична всіх складових активів, забезпечень, доходів, витрат та інших об'єктів обліку. Основні елементи, які згідно з чинними нормативними документами України підприємства можна використовувати в обліковій політиці, наведено в табл. 1.

Елементами облікової політики є також порядок обліку курсових різниць, порядок формування та використання резервного капіталу, порядок розподілу чистого прибутку, склад та порядок формування і використання фондів спеціального призначення, порядок збільшення статутного капіталу, визначення частки додаткового капіталу, що належить учасникам, та інші.

Таблиця 1

Об'єкти та елементи облікової політики підприємства

Об'єкти облікової політики	Елементи облікової політики
1	2
Основні засоби та нематеріальні активи	Терміни корисного використання; методи нарахування амортизації; порядок переоцінювання основних засобів; порядок обліку витрат на обслуговування основних засобів та їх ремонт
Довготермінові фінансові інвестиції	Порядок зарахування на баланс; методи обліку, оцінювання, амортизації (знижки, премії)
Дебіторська заборгованість	Порядок оцінювання та відображення у балансі; метод створення резерву сумнівних боргів
Поточні фінансові інвестиції	Первісне оцінювання та відображення
Забезпечення	Склад, порядок формування та використання забезпечень майбутніх витрат і платежів
Запаси	Порядок розподілу заготівельно-складських витрат; методи оцінювання вартостей, які вибувають; порядок оцінювання товарів у торгових організаціях
Доходи і витрати звітного періоду	Об'єкт обліку витрат на виробництво продукції: склад витрат, які формують собівартість виробництва продукції; оцінювання витрат, що враховують за об'єктом обліку; метод обліку витрат на виробництво; розподіл витрат на постійні та змінні, за елементами витрат, за статтями калькуляції; система плати праці працівників; порядок обліку та розподілу загальновиробничих витрат; метод оцінювання виконаних робіт у розрахунках із замовником; метод розподілу витрат виробництва продукції на її реалізовану частину і частину в незавершеному виробництві; метод оцінювання незавершеного виробництва; склад витрат майбутніх періодів і порядок їх списання на витрати виробництва; метод оцінювання зобов'язань; метод визначення виторгу та фінансового результату від реалізації, зокрема для визначення податкової бази

Отже, надійне і якісне нормативно-правове забезпечення облікової політики в підприємстві дозволяє налагодити тут ефективний облік та контроль та досягти зростання величини прибутку з року в рік, це стосується і досліджуваного нами ПАП „Агропродсервіс” Тернопільського району Тернопільської області.

4. Методика підготовки, формування, внесення змін і контроль за наказом про облікову політику підприємства

Велике значення для оформлення облікової політики мають проектні матеріали з організації бухгалтерського обліку, серед яких - графіки документообігу, план організації бухгалтерського обліку, робочі проекти автоматизованого ведення обліку, посадові інструкції тощо. Мета їх видання - оформити порядок застосування тих чи інших способів ведення обліку, обраних підприємством; визначити, як технічно повинні використовуватися різні елементи облікової політики.

Наказ про облікову політику є одним з перших документів, які використовуються податковою інспекцією, аудиторськими фірмами та іншими відповідними службами при перевірці діяльності підприємства.

Положення облікової політики фіксуються в наказі керівника ПАП „Агропродсервіс” Тернопільського району Тернопільської області і передбачає наступні розділи:

Преамбула (загальні відомості)

1. Організація роботи бухгалтерської служби.
2. Методика бухгалтерського обліку.
3. Організаційно-технічні аспекти організації обліку.

Преамбула. Враховуючи те, що фінансова звітність складається для певного кола користувачів і повинна бути зрозумілою для нього, вона повинна містити вичерпні відомості про підприємство. У зв'язку з цим до наказу про облікову політику підприємства повинна бути включена наступна інформація:

- назва, організаційно-правова форма і місцезнаходження підприємства;

- короткий опис основної діяльності підприємства;
- назва органу управління, у віданні якого знаходиться підприємство чи назва його материнської компанії;
- середня чисельність персоналу протягом звітного періоду тощо.

Перший розділ присвячений питанню регламентації порядку організації роботи облікового апарату: вказується форма організації бухгалтерського обліку, права та обов'язки головного бухгалтера, взаємодія з іншими підрозділами тощо.

В другому розділі наказу „Методика бухгалтерського обліку” визначаються способи ведення бухгалтерського обліку, які суттєво впливають на оцінку і прийняття рішень користувачами бухгалтерської звітності. До них відносять:

- оцінку запасів, товарів, незавершеного виробництва і готової продукції;
- методи амортизації основних засобів;
- методи амортизації нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів;
- визнання доходів та витрат від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг;
- варіанти ведення обліку витрат виробництва;
- інші способи, що відповідають вимогам суттєвості.

Третій розділ наказу присвячується організаційно-технічним питанням бухгалтерського обліку. В ньому визначаються:

- форма ведення бухгалтерського обліку;
- розробка та затвердження робочого плану рахунків;
- розробка систем і форм управлінського (внутрішньогосподарського) обліку, звітності і контролю;
- затвердження правил документообігу і технології обробки облікової інформації та реєстрів аналітичного обліку;
- кількість і дати проведення інвентаризацій тощо.

Відповідно до принципу послідовності підприємство повинно постійно (з року в рік) застосовувати обрану облікову політику. Порядок організації первинного і зведеного обліку описано в додатку Б, а порядок видачі дозволів на проведення господарських операцій в додатку К.

Розглянемо докладніше, які моменти необхідно відобразити в наказі про облікову політику підприємства.

Треба визначити оцінку вибуття запасів, яка застосовуватиметься на підприємстві.

Для оцінки вибуття запасів використовуємо первинні дані, наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Первинні дані

	Кількість одиниць	Ціна за одиницю, грн.	Вартість, грн.
Залишок товару на 01.08.2002р.	300	30,00	9000,00
Придбано 10.08.2002р.	100	31,00	3100,00
15.08.2002р.	200	35,00	7000,00
20.08.2002р.	400	38,00	15200,00
Всього придбано	700		25300,00
Реалізовано 12.08.2002р.	200		
25.08.2002р.	500		
Залишок на 01.09.2002р.	300		

Згідно з П(С)БО 9 оцінки вибуття запасів можуть бути такі [66]:

1. **Ідентифікована собівартість відповідної одиниці запасів** приймається при відпуску запасів, що виконуються для спеціальних замовлень і проектів, а також запасів, які не замінюють одне одного.

2. **Оцінка за середньозваженою собівартістю** провадиться за кожною одиницею запасів діленням сумарної вартості залишку таких запасів на початок звітнього місяця і вартості одержаних у звітньому місяці запасів на сумарну кількість запасів на початок звітнього місяця і одержаних у звітньому місяці запасів, див. табл. 3.

Таблиця 3

Метод середньозваженої собівартості

	Кількість одиниць	Ціна за одиницю, грн.	Вартість, грн.
Залишок товару на 01.08.2002р.	300	30,00	9000,00
Придбано 10.08.2002р.	100	31,00	3100,00
15.08.2002р.	200	35,00	7000,00
20.08.2002р.	400	38,00	15200,00
Всього придбано	700		25300,00
Всього товарів для продажу	1000		34300,00
Всього реалізовано	700	34,3	24010,00
Залишок на 01.09.2002р.	300	34,3	10290,00

3. *Оцінка запасів за методом ФІФО* ґрунтується на припущенні, що запаси використовуються (списуються на виробництво, продаж) у тій послідовності, у якій вони надходили на підприємство і відображені у бухгалтерському обліку (за методом перший надійшов, перший списаний). При цьому вартість залишку запасів на кінець звітного місяця визначають за собівартістю останніх за часом надходження запасів (див. табл. 4).

Таблиця 4

Метод ФІФО: перше надходження – перший видаток

	Кількість одиниць	Ціна за одиницю, грн.	Вартість, грн.
Залишок товару на 01.08.2002р.	300	30,00	9000,00
Придбано 10.08.2002р.	100	31,00	3100,00
15.08.2002р.	200	35,00	7000,00
20.08.2002р.	400	38,00	15200,00
Всього придбано	700		25300,00
Реалізовано	300	30,00	9000,00
	100	31,00	3100,00
	200	35,00	7000,00
	100	38,00	3800,00
Всього реалізовано	700		22900,00
Залишок на 01.09.2002р.	300	38,00	11400,00

4. *Оцінка вибуття запасів за методом ЛФО* ґрунтується на припущенні, що запаси використовуються у послідовності, що є протилежною їх надходженню на підприємство і відображені у бухгалтерському обліку. Запаси, які відпускаються у виробництво, списуються за первісною вартістю останніх за часом надходження запасів. При цьому вартість залишку запасів на кінець звітного місяця визначають за собівартістю перших за часом одержання запасів (див. табл. 5).

Таблиця 5

Метод ЛФО: останнє надходження – перший видаток

	Кількість одиниць	Ціна за одиницю, грн.	Вартість, грн.
Залишок товару на 01.08.2002р.	300	30,00	9000,00
Придбано 10.08.2002р.	100	31,00	3100,00
15.08.2002р.	200	35,00	7000,00
20.08.2002р.	400	38,00	15200,00
Всього придбано	700		25300,00
Реалізовано	400	38,00	15200,00
	200	35,00	7000,00
	100	31,00	3100,00
Всього реалізовано	700		25300,00
Залишок на 01.09.2002р.	300	30,00	9000,00

Як бачимо, при методі ЛФО найбільша вартість списаних запасів та найменший прибуток у підприємства від операційної діяльності у фінансовій звітності.

5. *Оцінка за нормативними витратами* полягає у застосуванні норм витрат на одиницю продукції, які встановленні підприємством з урахуванням нормативних рівнів використання запасів, праці, виробничих потужностей і діючих цін. Для забезпечення максимального наближення нормативних витрат до фактичних норм витрат і ціни вони повинні регулярно у нормативній базі перевірятися і переглядатися.

6. *Оцінка за цінами продажу* ґрунтується на застосуванні підприємствами роздрібною торгівлі середнього відсотка торговельної націнки товарів. Цей

метод застосовують підприємства, що мають значну і змінну номенклатуру товарів, з приблизно однаковим рівнем торгівельної націнки. Собівартість реалізованих товарів визначається як різниця між продажною (роздрібною) вартістю реалізованих товарів і сумою торгівельної націнки на ці товари. Сума торгівельної націнки на реалізовані товари визначається як добуток продажної (роздрібною) вартості реалізованих товарів і середнього відсотка торгівельної націнки. Середній відсоток торгівельної націнки визначається діленням суми залишку торгівельних націнок на початок звітного місяця і торгівельних націнок у продажній вартості одержаних у звітному місяці товарів на суму продажної (роздрібною) вартості залишку товарів на початок звітного місяця та продажної (роздрібною) вартості одержаних у звітному місяці товарів.

Вартість малоцінних та швидкозношуваних предметів, що передані в експлуатацію, виключається зі складу активів (списується з балансу) з подальшою організацією оперативного кількісного обліку таких предметів за місцями експлуатації і відповідальними особами протягом строку їх фактичного використання.

Згідно П(С)БО 9 запаси відображаються у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації. Якщо на дату фінансової звітності ціна запасів знизилась або вони зіпсовані, застаріли або іншим чином втратили первісно очікувану економічну вигоду, то в фінансовій звітності вони відображаються за чистою вартістю реалізації, яка визначається по кожній одиниці запасів і дорівнює очікуваній ціні продажу за мінусом витрат на завершення виробництва і збут.

Часткове списання запасів до чистої вартості реалізації відповідає принципу обачності, згідно якого вартість активів не повинна перевищувати суму, яка очікується від їх продажу або використання.

Сума, на яку первісна вартість запасів перевищує чисту вартість їх реалізації, та вартість повністю витрачених запасів списуються на витрати

звітнього періоду (інші операційні витрати за Звітом про фінансові результати), а також відображаються на позабалансовому рахунку 07 „Списані активи”.

Крім того, необхідно визначити, що для підприємства вважатиметься одиницею запасів – їх найменування або однорідна група (вид).

Методи визначення величини резерву сумнівних боргів. Кожне підприємство повинно визначити резерв сумнівних та безнадійних боргів, щоб достовірно відобразити активи. Якщо резерв не буде визначено, то активи будуть завищені, що порушує принципи фінансового обліку. П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” [67] визначає, що поточна дебіторська заборгованість за продукцію, роботи, послуги включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення такої вартості необхідно від дебіторської заборгованості на дату балансу відняти величину резерву сумнівних боргів, яка визначається з платоспроможності окремих дебіторів або на підставі класифікації дебіторської заборгованості. У зв'язку з цим в обліковій політиці підприємства необхідно визначити, який метод розрахунку величини резерву сумнівних боргів використовуватиметься.

Можна вибрати один з таких методів амортизації основних засобів [64]:

- прямолінійний;
- зменшення залишкової вартості;
- прискореного зменшення залишкової вартості;
- кумулятивний;
- виробничий;
- метод нарахування амортизації основних засобів, передбачений податковим законодавством.

Щодо відображення в обліковій політиці моментів, які стосуються обліку основних засобів, хотілося б зауважити таке. П(С)БО 7 „Основні засоби” передбачено, що підприємство переоцінює об'єкт основних засобів, якщо його залишкова вартість значно (більше ніж на 10%) відрізняється від справедливої вартості на дату балансу. У зв'язку з цим ми рекомендуємо розкривати в обліковій політиці питання про проведення переоцінки, оскільки потреба у ній

залежить від викладених вище обставин, а не від рішення керівника підприємства. В фінансовій звітності активи відображаються, якщо вони визнані активами. При цьому активи повинні відображатися за справедливою вартістю.

Величину вартісного критерію віднесення матеріального активу до малоцінних необоротних активів (згідно з п. 5.1 П(С)БО 7 „Основні засоби”) підприємство може встановлювати самостійно (а може і не встановлювати). Методи нарахування амортизації таких активів визначаються підприємством самостійно згідно з П(С)БО 7. Крім того, дозволяється вибрати такі методи нарахування амортизації малоцінних необоротних активів:

- нарахування амортизації в першому місяці використання об'єкта у розмірі 50% його вартості та решту 50% вартості в місяці їх списання з балансу внаслідок непридатності для подальшого використання у виробничому процесі;
- нарахування амортизації в першому місяці використання об'єкта у розмірі 100% його вартості.

Методи нарахування амортизації та терміни використання нематеріальних активів. Згідно з п. 27 П(С)БО 8 „Нематеріальні активи” [65] розрахунок амортизації при застосуванні відповідних методів нарахування здійснюється відповідно до П(С)БО 7 „Основні засоби”. А оскільки в Законі про оподаткування прибутку нематеріальні активи необхідно амортизувати прямолінійним методом, то рекомендуємо такий метод прийняти і в бухгалтерському обліку.

Методи оцінки ступеня завершеності операції з надання послуг, які згідно з П(С)БО 15 „Дохід” здійснюється [70]:

- вивченням виконаних робіт;
- визначенням частки обсягу послуг, наданих на певну дату в загальному обсязі послуг, які мають бути надані;
- визначенням частки витрат, понесених підприємством у зв'язку з наданням послуг, у загальній очікуваній вартості таких витрат.

Порядок формування резервів для забезпечення майбутніх витрат і платежів. Підприємство самостійно вирішує, створювати резерв відпусток чи резерв гарантійних забезпечень. Узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням підприємства резервуються для забезпечення майбутніх витрат і платежів та включення їх до витрат поточного періоду здійснюється на рахунок 47 „Забезпечення майбутніх витрат і платежів”.

Формування історичної вартості активів. Слід розкрити, як формується історична вартість необоротних активів і запасів та обумовити, як здійснюється облік транспортно-заготівельних витрат.

Формування собівартості продукції, робіт, послуг. Необхідно навести в наказі перелік витрат, які відносять на рахунки 23, 91, 92, 93, 94, 96, 97.

Крім того, затверджуються база розподілу загальновиробничих та загальногосподарських витрат (додаток Ж), витрат допоміжних виробництв (додаток Д). Склад та порядок розподілу витрат майбутніх періодів (додаток З).

Розробка правил документообороту і технології обробки облікової інформації, додаткової системи рахунків і реєстрів аналітичного обліку. Додатком до наказу про облікову політику доцільно зробити додаток з документообігу (див. додаток Л).

Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000р. №356 [46], підприємство може не використовувати, тому що воно має право вибору. В наказі про облікову політику підприємство самостійно затверджує облікові реєстри, які застосовуються на ньому для хронологічного, систематичного або комбінованого накопичення, групування та узагальнення інформації про господарські операції, яка міститься у первинних документах.

Дотримуватись єдиної облікової політики мають і групи об'єднаних підприємств, а також ті підприємства, які складають консолідовану фінансову звітність.

Якщо неможливо застосувати єдину облікову політику, складаючи консолідовану фінансову звітність, це розкривають у Примітках до

консолідованої фінансової звітності, що зумовлено необхідністю порівнювати фінансову звітність підприємства для оцінки його фінансового стану, перспектив розвитку та результатів діяльності за певний період. У зв'язку з цим доцільно й для кожного звітного періоду дотримуватись єдиної облікової політики.

Способи ведення бухгалтерського обліку, обрані підприємством при формуванні облікової політики, застосовуються з 1-го січня нового року всіма структурними підрозділами (включаючи виділені на окремий баланс) незалежно від місця їх розташування.

Оскільки способи ведення бухгалтерського обліку, обрані підприємством, повинні застосовуватися з 1-го січня, то документація, якою оформлюються зміни в обліковій політиці, повинна підготовлюватися і затверджуватися до цієї дати. Цю роботу доцільно проводити в четвертому кварталі паралельно з підготовкою до складання річного бухгалтерського звіту. В той же час доцільно готувати відповідний розділ приміток до річної фінансової звітності з поясненням облікової політики, прийнятої у звітному році.

Новостворене підприємство оформляє обрану облікову політику до першої публікації бухгалтерської звітності, але не пізніше 90 днів з дня набуття прав юридичної особи (державної реєстрації). Прийнята новоствореним підприємством облікова політика вважається дійсною з дня набуття прав юридичної особи (державної реєстрації).

Підприємство повинно забезпечити незмінність облікової політики протягом всієї господарської діяльності. Зміна облікової політики підприємства може відбуватись у передбачених законодавством випадках (рис. 2).

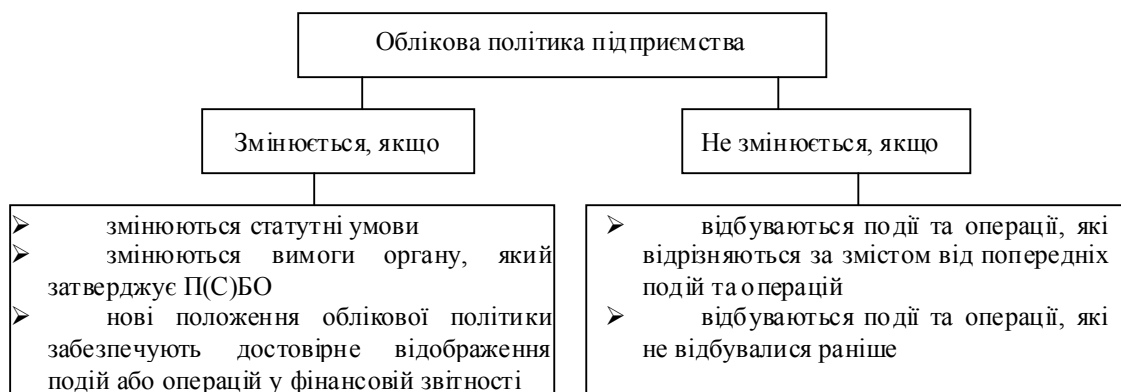


Рис. 2. Зміна облікової політики підприємства

Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита в Примітках до фінансової звітності. Порядок організації звітності в підприємстві відображено в додатку В.

Відображення у фінансовій звітності впливу зміни облікової політики на події та операції минулих періодів здійснюється шляхом:

- коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року;
- повторного надання порівняльної інформації щодо попередніх звітних періодів.

В Німеччині, зміни в обліковій політиці, що впливають на поточний дохід, повинні бути юридичне узгоджені з Комерційним кодексом. В Бельгії, Італії та Іспанії прийнята інша практика: всі коригування повинні проходити через рахунок Прибутків і збитків за минулий звітний період. Причому облікова практика в цих країнах визнає лише збитки від скоригованих подій, але не доходи. У Франції, наприклад, всі зміни повинні проходити через рахунок Прибутків і збитків за минулий звітний період. Якщо зміни викликані вдосконаленням облікової системи, то всі коригування повинні відноситись до Резервів. Всі події, які не підлягають коригуванню, відповідно до основоположного принципу „діючого підприємства” (going concern), повинні бути детально проаналізовані в окремому документі — управлінському звіті. В Росії зміни в обліковій політиці повинні бути пояснені в річній бухгалтерській звітності (пояснювальній записці). Всі виправлення облікових даних як поточного, так і минулого року (після їх затвердження) відображаються у звітності, складеній за звітний період, в якому були виявлені викривлення.

Облікова політика застосовується щодо подій та операцій з моменту їх виникнення, за винятком окремих випадків. Окремими вважаються випадки, коли суму коригування нерозподіленого прибутку на початок звітного року неможливо визначити достовірно. Тоді облікова політика поширюється лише на події, які відбуваються після дати зміни облікової політики.

При здійсненні контролю за діяльністю підприємства, особлива увага звертається на послідовність відображення зміни облікової політики в практиці його роботи. Для цього простежується:

1) правильність визначення суми коригування залишку на початок звітнього року внаслідок зміни облікової політики;

2) достовірність перерахунку показників Звіту про власний капітал за попередній звітний період (сума чистого прибутку попереднього періоду перераховується з урахуванням зміни облікової політики. Для цього

потрібно:

- внести суми коригування до Звіту про власний капітал за звітний рік;
- здійснити розрахунок показників Звіту про власний капітал з урахуванням скоригованого залишку нерозподіленого прибутку на початок звітнього періоду. Залишок нерозподіленого прибутку на кінець попереднього року дорівнюватиме скоригованому залишку на початок поточного року);

3) правильність перерахунку показників Звіту про фінансові результати за попередні звітні періоди (за по і очний період коригування не здійснюється);

4) повнота відображення змісту та причини зміни облікової політики у Примітках до фінансової звітності.

Розкриття змін, внесених в облікову політику організації у звітному році, має велике значення для користувачів бухгалтерської звітності, завдяки чому можна скласти уявлення про те, під дією яких обставин формувався фінансовий стан підприємства, чи не пов'язане покращення (погіршення) тих чи інших показників його діяльності з корективами методики розрахунку цих показників.

Отже, важко переоцінити роль наказу про облікову політику підприємства та його значення для стабільної і ефективної роботи облікового апарату. З іншого боку, основні положення про облікову політику підприємства справляють серйозний вплив на суму прибутку, збільшуючи або зношуючи її. Зміни в наказ про облікову політику підприємства доцільно вносити лише у крайніх випадках, коли для цього є вагомі підстави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернстайн Л. Анализ финансовой отчетности /Пер. с англ. Под ред. Я.В.Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 624 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку: В 2-х частинах. Ч. II. Навч. посіб./2-е вид., доповн. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 512 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку: В 2-х частинах. Ч. II. Навч. посіб./2-е вид., доповн. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 512 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку: В 2-х частинах. Ч. II. Навч. посіб./2-е вид., доповн. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 512 с.
5. Бюджетний кодекс України //Закон про Державний бюджет України від 14.03.2004 р. №1577 – IV.
6. Гарасим П.М., Бруханський Р.Ф., Хомин П.Я. наскрізні блоки кореспонденції рахунків. – Тернопіль, Астон, 2003. – 368 с.
7. Дроздова Т. Облікова політика підприємств: структура, формування. Зміна. //Все про бухгалтерський облік, 2004. - №11 (922). – с. 41-43.
8. Кірейцев Г.Г. Облікова політика підприємства //Бухгалтерія у сільському господарстві, 2000. – №4. – С. 2-7.
9. Коршакова Р. Облікова політика підприємства у 2003 році. //Все про бухгалтерський облік, 2003. - №4 (792) – С. 6-11.
10. Коршакова Р. Облікова політика підприємства у 2003 році. //Все про бухгалтерський облік, 2003. - №4 (792) – С. 6-11.
11. Костюченко В.М. Облікова політика юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці //Збірник наукових праць. Спецвипуск. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 220-225.
12. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку. Підручник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.

13. Кузьминский А.Н. Теория бухгалтерского учёта. – К.: Вища школа, 1990. – 320 с.
14. Лисенко Н.М. Вдосконалення нормативно-правового забезпечення обліку діяльності підприємств. //Збірник наукових праць. Спецвипуск. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 231-248.
15. Литвин Ю.Я. та ін. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві. Вид. 3-е, пер. і доповн. – Тернопіль: Кн.-журн. в-во “Тернопіль”, 1998. – 376 с.
16. Лучко М.Р., Адамик О.В. Виділення податкових розрахунків в окрему підсистему обліку: науково-економічний і психологічно-практичний аспекти //Психологія і суспільство, 2001. - №1. – С. 150-163.
17. Малькова Т.Н. Теория и практика международного бухгалтерского учёта: учебное пособие. – СПб.: изд. дом «Бизнес-пресса», 2001. – 336 с.
18. Масаковський В.Б., Бублик С.Я. Управлінський облік у сільському господарстві //Облік і фінанси АПК, 2006. – №1. – С. 129-138.
19. Мних Е. До питання трансформації системи підготовки фахівців з обліку та аудиту. // Бухгалтерський облік і аудит, 2004. №10. – С. 33-34.
20. Мус Г., Ханшманн Р. Бухгалтерский учёт. (пер. с нем. под. Ред. Сопко В.) Учеб. пособ. – К.: КНЕУ, 1999. – 386 с.
21. Николаева С.А. Учетная политика предприятия. – М.: Инфра-М. 1995. – 176 с.
22. Облікове забезпечення звітності сільськогосподарських підприємств (методологія і методика). Монографія. – Тернопіль: Економічна думка. – 2001. – 452 с.
23. Огійчук М.Ф. Єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності в Україні та їх відповідність методології країн з розвинутою економікою. //Світ бухгалтерського обліку, 1997. - № 5.
24. Пачоли Л. трактат о счетах и записях. – М.: Статистика, 1974. – 160 с.
25. Петрова В.И. Научная организация бухгалтерского учёта. – М.: Финансы, 1975. – 134 с.

26. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.199 р. № 291.
27. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”. Затверджене наказом МФУ 31.03.99 р. № 87.
28. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”. Затверджене наказом МФУ 31.03.99 р. № 87.
29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати”. Затверджене наказом МФУ 31.03.99 р. № 87.
30. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів”. Затверджене наказом МФУ 31.03.99 р. № 87.
31. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 5 “Звіт про власний капітал”. Затверджене наказом МФУ 31.03.99 р. № 87.
32. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах”. Затверджене наказом МФУ 31.03.99 р. № 87.
33. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні. затверджене постановою НБУ від 19 лютого 2001 р. №12.
34. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку. Затверджено наказом міністерства фінансів України від 24 травня 1995 р. № 88.
35. Порядок забезпечення підприємств, установ, організацій, інших суб'єктів підприємницької діяльності України бланками форм облікової та звітної документації й інструкціями щодо їх заповнення. Лист міністерства статистики України, міністерства фінансів України, Національного банку України від 10 вересня 1993 року.
36. Порядок подання звітності. Затвердж. пост. Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419.
37. Пушкар М.С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 422 с.

38. Словінська Л.Г. Нарахування зносу – спосіб регулювання балансової оцінки довгострокових активів // *Фінанси України*, 2006. – 37. – С. 92-100.
39. Соколов В.Я. Бухгалтерский учёт: от истоков до наших дней. – М.: Аудит. ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
40. Соколов Я.В. История развития бухгалтерского учёта. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 367 с.
41. Ткач В.И., Ткач М.В. Международная система учета и отчетности. – М.: Финансы и статистика, 1992. – 160 с.
42. Хоми П.Я. Формування звітності в підсистемах фінансового, управлінського й податкового обліку. – Тернопіль: Економічна думка, 204. – 288 с.
43. Чумаченко Н.Г. Учёт и анализ в промышленном производстве США. – М.: финансы, 1974. – 368 с.